

gende bebyggelse, er blevet *omorganiseret* og indrettet som grangie, således at kolonisering her de facto snarere skal betyde omorganisering?

Et andet spændende resultat skal også omtales, hvor Gissel og arkæologen Helle Henningsen sammenholder en bebyggelsehistorisk analyse af Velling sogn, hvor Den sorte Død omkring 1350 hærgede i sognet, og hvor to landsbyer ret atypisk har en fælles bymark, med fundet af et tidlig middelalderligt gårdsanlæg. Selv om det er udenherredsk (i Hind herred syd for Ulfborg), er det et spændende miniresultat af et tværfagligt samarbejde.

Sådanne spændende resultater kan vi forhåbentlig vente os en del af i fremtiden fra Ulfborg-projektet. Oplægget virker spændende, ligesom disciplinerne og folkene bagved borger for et godt tværfagligt samarbejde.

Per Grau Møller

Helle Reinholdt: *Middelalderbyen Svendborg*. Projekt Middelalderbyen bd. 6. (Centrum, 1992). 138 s., 295 kr.

I rækken af bybeskrivelser i Statens Humanistiske Forskningsråds resultatrige Projekt Middelalderbyen foreligger nu Svendborg, efter de tidligere bind om Ribe (1986), Køge (1986), Næstved (1987), Viborg (1987) og Odense (1988). Forfatteren er museumsinspektør Helle Reinholdt, og bogen er som de fleste af de tidligere opbygget efter en ret fast plan, der gør bøgerne overskuelige og letter sammenligninger. Projektet har da også fra starten konsekvent lagt vægt på at afdække mulige faste strukturer.

Som et led i redegørelsen for de forskellige kilder til de enkelte byers historie indledes bogen med en detaljeret gennemgang af de skriftlige, arkæologi-

ske, kartografiske og geologiske kilder. Naturforholdene skildres, både de karakteristiske fynske og Svendborgs særlige bylandskab, stærkt kuperet og omgivet af en ring af vådområder, der dannede naturlige afgrænsninger til alle sider. Bebyggelsen gennemgås på grundlag af de seneste årtiers omfattende udgravningsvirksomhed, jernalder- og vikingetidsbebyggelserne og borganlægget Ørkil, der foreslås at være identisk med »Swineburgh«. Et afsnit behandler de gejstlige institutioner i og ved Svendborg, de følgende færdselen, gader og torve og bebyggelsen med dens forskellige elementer, boder, stenhuse, byggematerialer. Endelig behandles byens befæstning, porte og møller, de verdslige institutioner som rådhus, ting og badstue, og erhvervs- og besiddelsesforholdene. Som en naturlig afslutning på bogen om middelalderbyen redegøres for reformationens indvirkning på byens topografi, der for denne by ikke var omfattende, idet to kirker fortsatte som lutheranske sognekirker, Gråbrødreklostrets bygninger blev stående, og Sankt Jørgensgården fortsatte som mild stiftelse. I en sammenfatning trækkes linjerne fra de forskellige afsnit op.

Som i de tidligere bind finder man et godt kort- og tegningsmateriale og gode fotos, dog er flere af de gamle stik gengivet med raster, således at man næsten intet kan se. Endelig rummer bogen meget udførlige noter, kilde- og litteraturliste og sted- og sagregister.

Ole Degn

Bjørn Poulsen og Inger Biehl Hansen: *Med egen hånd. Optegnelser fra Fladsten og Ørsted 1592-1809*. (Landbohistorisk Selskab, 1994). 179 s.

Siden Jens Holmgaard i 1969 udgav

Nørre Tulstrup-bonden Jens Andersens dagbøger for årene 1786-97 har man set en stadig voksende interesse for sådanne optegnelsesbøger eller dagbøger ført af bønder. Der er udgivet adskillige bondedagbøger, en registrant over sådanne og studier over dem, og et tidskrift hedder ligefrem *Research on Peasant Diaries. Forschungen zu bäuerlichen Schreibebücher, Newsletter*.

Af sønderjyske bondedagbøger eller optegnelsesbøger foreligger allerede flere udgivet, og med udgaven her føjes to vægtige til, Fladstenbogen fra Åbenrå-kanten fra årene 1592-1788 og bonden Anders Sandemands bog fra landsbyen Ørsted på Haderslev-kanten, fra årene 1740-1809. Den førstnævnte er Danmarks ældste bevarede bondeoptegnelsesbog, og i udgavens fyldige indledning redegøres ikke blot for de sønderjyske optegnelsesbøgers baggrund og indhold, men også for deres placering i et område, der havde et forspring for kongeriget. Mens der fra 1600-årene ikke findes nogen bondebøger fra Danmark, har man en betydelig mængde af sådanne fra Sønderjylland, og endnu i 1700-årene dominerer de sønderjyske bøger helt. Baggrunden har været en rodfæstet skrivekyndighed, idet Sønderjylland her var forud i udviklingen.

De to bondedagbøger er gengivet bogstavret og giver et mylder af oplysninger, om de store begivenheder i ejernes liv, bryllup, barnefødsler, død, og om dagligdagens små og store tilskikkelser, ildebrand, høstresultater, henrettelser, sygdom, forlig, kornpriser, kvægsyge, uvejr, byggearbejder osv., idet udgangspunktet for den ældste som for så mange andre var notater om pengetilgodehavender.

I indledningerne redegøres også for håndskrifterne og de »hænder«, der har skrevet dem, og for teksternes forfattere og deres slægt og hjemsted. Alfabetiske ordforklaringslister er nyttige hjælpe-

midler, ligesom også person- og stedregistre, der i høj grad øger udgavens værdi og samtidig i et glimt ved deres omfang viser, hvor indholdsrige bøgerne er.

Ole Degn

Lene Dige: *Dronninglund sogn i 1700-tallet*. (Forlaget Nord-Press, 1994). 153 s., 198 kr.

Forfatteren Lene Dige betegner i indledningen selv formålet med bogen som en kortlægning af et dansk sogn i 1700-tallet og påpeger, at det er det største i Danmark, på størrelse med Møn. Selv om hun har benyttet et stort utrykt kildemateriale og en omfattende litteratur, er det alligevel lykkedes hende at fremlægge en koncentreret, overskuelig fremstilling med en række moderne synsvinkler, idet der lægges stor vægt på befolkningsforhold, husstandsstruktur og erhvervsforhold.

Udgangspunktet er de generelle landbrugsforhold i Danmark i 1700-årene, det danske landskab og Dronninglund sogns særlige naturforhold samt godset Dronninglund, der besad hele sognet, hvorfor de bevarede dele af godsarkivet har været af stor værdi for fremstillingen. Efter en redegørelse for vejene og skovene følger de store, vigtige afsnit om befolkningen og dens erhverv. Foruden folketællingerne og kirkebøgerne har her en minutiøs overleveringsforretning for Dronninglund gods været en vigtig kilde. Befolkningstal og -tæthed, aldersfordeling, vielser, fødsler og dødsfald analyseres nøje, og der fremlægges flere gode iagttagelser; en oplysning, at det skulle være karakteristisk, at fødselstallet falder i år med stor dødelighed (s. 27), må dog bygge på en misforståelse.

Også afsnittet om husstandsstruktu-